

УДК 159.92:167.7
DOI <https://doi.org/10.26661/2310-4368/2021-3-10>

СМИСЛОВА УСТАНОВКА ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНИХ ДЕФОРМАЦІЙ ОСОБИСТОСТІ

Чемодурова Ю. М.

*кандидат психологічних наук,
доцент кафедри менеджменту освіти та психології
КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»
Запорізької обласної ради
вул. Незалежної України, 57А, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0002-5432-2334
ulinik@ukr.net*

Ключові слова: особистісно-професійний розвиток, професіогенез, професійні деструкції, установка, установочна регуляція діяльності, Я-концепція.

У статті представлено теоретичне обґрунтування психологічного механізму формування та розвитку професійних деформацій особистості через виникнення деструктивної смислової установки. На підставі визначення професійних деформацій особистості як психічного явища, що виявляється у зміні особистісних якостей фахівця під впливом його професійної діяльності, проаналізовано роль смислової установки у психічній діяльності взагалі, та у професіогенезі особистості зокрема. Розглянуто основні властивості установок, закономірності їх формування, актуалізації та угасання, на підставі чого, показано процес трансформації смислової установки від локальної латентної до актуалізованої та генералізованої. Зазначено, що смислові установки є динамічними утвореннями смислової сфери особистості, які здійснюють стабілізуючий вплив на діяльність, беруть участь у процесі цілепокладання, мотивації та прийняття рішень, відповідають за вибірковість професійного розвитку фахівця. Представлено модель деформації професійної Я-концепції фахівця через фіксацію та генералізацію установки на певний тип професійної поведінки, який формується під впливом особливостей професійної діяльності, чинників професійного середовища та індивідуально-психологічних властивостей особистості. Показано, що розвиток професійних деформацій особистості пов'язаний з виникненням локальних смислових установок, їх фіксацією в професійній діяльності та перетворенням у генералізовану установку як професійну деформованість, що призводить до спотворення цілісної Я-концепції особистості. Феномен індивідуального характеру розвитку професійних деформацій особистості пояснюється через механізм об'єктивації установки. Підкреслюється, що об'єктивація характерна не тільки для локальних смислових установок, але і для вже фіксованих. Здатність особистості об'єктувати власну поведінку визначено необхідною умовою гальмування розвитку професійних деформацій. Це особливо важливо для вирішення проблеми профілактики та корекції деструктивного професіогенезу особистості.

MINDSET AS A PSYCHOLOGICAL MECHANISM FOR THE DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL DEFORMATIONS OF PERSONALITY

Chemodurova Yu. M.

Candidate of Psychological Sciences,

*Associate Professor at the Department of Management of Education and Psychology,
Municipal Institution "Zaporizhzhia Regional Institute of Continuing Pedagogical Education"
of Zaporizhzhia Regional Council*

Independent Ukraine str., 57A, Zaporizhzhia, Ukraine

orcid.org/0000-0002-5432-2334

ulinik@ukr.net

Key words: *personal and professional development, profiogenesis, professional destructiveness, attitude, setting regulation of activity, self-concept.*

The article presents theoretical substantiation of psychological mechanism of formation and development of personality's professional deformations due to the emergence of destructive mindset. Professional deformations of the person defined as special phenomenon, which manifests itself in changing the structure of the personality under the influence of his professional activity. The role of the attitude in the mental activity and in the profiogenesis of personality is analyzed. The main properties of the attitudes, the regularities of their formation, actualization and extinction are considered; the process of mindsets' transformation from the local latent attitude to the actualized and the generalized attitudes is shown. It is stated that attitudes are dynamical constructions of the mental sphere of personality, which exert stabilizing influence on activity, take part in the process of optimization, motivation and decision-making, and are responsible for selectivity of the professional development of a specialist. The model of deformation of professional self-concept is presented through the fixation and generalization of the attitude to a certain type of professional behavior. This style of actions is formed under the influence of features of professional activity, conditions of the professional environment and individual psychological properties of personality. It is shown, that the development of professional deformations is connected with the emergence of local attitudes, their fixation in the professional activity and transformation into a generalized attitude as a professional deformation, which leads to distortion of the personality's holistic self-concept. The phenomenon of individual character of the development of professional deformations is explained through the mechanism of the attitude's objectification. It is emphasized, that objectification is characteristic not only for local mindset, but also for already fixed ones. The ability of a person to objectify own behavior is determined by the necessary condition of inhibition the development of professional deformations. This is especially important for solving the problem of prevention and correction of destructive personality profiogenesis.

Постановка проблеми. У сучасній психологічній науці інтерес до смислової сфери особистості представлений дослідженнями як її одиничних структур, наприклад, особистісних смислів, які є досить мінливими і уплетеними, в тому числі, у реальну професійну діяльність людини, так і вивченням найстійкіших особистісних утворень, у вигляді сенсу життя, мотивів, цінностей, смислоттєвих концепцій тощо. При цьому, у більшості

наукових праць, присвячених особистісно-професійному розвитку фахівця, недостатньо уваги приділяється дослідженню такої динамічної ланки смислової реальності особистості, як смислові установки. Особливого значення це набуває у контексті вивчення деструктивних впливів професійної діяльності на особистість, зокрема процесу формування професійних деформацій фахівців соціономічних професій.

Грунтуючись на положеннях психологічної теорії діяльності, у вітчизняній психології можна виділити два основних підходи до розуміння сутності смислової установки, які, в свою чергу, розкривають різні аспекти її функціонування: 1) установка як форма вираження особистісного сенсу у вигляді готовності до здійснення певної діяльності у цілому (О.Г. Асмолов [1]) та 2) установка як одна зі складових виконавчих механізмів діяльності (Д.О. Леонтьєв [2]). Отже, у дослідженні негативних проявів професіогенезу особистості, смислову установку потрібно розглядати не просто як ситуативний фактор, що регулює професійну діяльність, але й як структуру, що має можливість виходити з контексту актуальної діяльності та впливати на цілісний розвиток особистості, виступаючи одним з його чинників.

Крім того, розуміння установки як регуляторного механізму психіки, специфічного цілісного психічного стану суб'єкта, який визначає зміст його психічної діяльності і спрямовує свідомість у певному напрямі, на певну активність (за Д.М. Узнадзе [3]), дає підстави стверджувати, що неадекватні установки на різних етапах професіогенезу можуть негативно впливати на подальший професійне становлення особистості, сприяти формуванню та розвитку професійних деформацій фахівця.

Однак, системних психологічних досліджень щодо вивчення смислової установки в якості психологічного механізму формування професійних деформацій особистості до сьогодні практично не існує. Проте визначення механізму виникнення та розвитку даного феномену, на наш погляд, є необхідною умовою вирішення проблеми профілактики та корекції деструктивного професіогенезу особистості.

Мета статті – обґрунтування психологічного механізму розвитку професійних деформацій особистості через виникнення деструктивної смислової установки.

Виклад основного матеріалу. Підсумовуючи основні наукові уявлення про професійні деформації та спираючись на ідеї інтегративного підходу до професійного розвитку [4], ми визначаємо професійні деформації особистості як психічне явище, що виявляється у зміні особистісних якостей фахівця під впливом його професійної діяльності, що, в свою чергу, призводить до «викривлення» психологічної моделі діяльності у вигляді порушення вже засвоєних способів дій, появи стереотипів професійної поведінки, психологічних бар'єрів у засвоєнні нових професійних технологій (Ю.М. Чемодурова [5]).

Більшість дослідників, які вивчали деструктивний вплив професійної діяльності на особистість, відмічають, що процес формування професійних

деформацій має доволі складну динаміку [6; 7; 8; 9; 10; 11 та інші]. Підкреслюється, що спочатку несприятливі умови праці викликають зміни в професійній діяльності фахівця. Потім, у міру повторення складних негативних ситуацій, зміни торкаються і самої особистості, перебудовується її психологічна структура, змінюється Я-концепція, що позначається на повсякденній поведінці і спілкуванні з навколишніми. Виникають тимчасові негативні психічні стани і установки, які повторюючись закріплюються і витісняють позитивні властивості, частка яких у структурі особистості зменшується [10]. Досягається стале викривлення конфігурації особистісного профілю фахівця, його професійна Я-концепція деформується [12].

В свою чергу, поняття «установка» виникло в межах експериментальної психології, де було показано, що у результаті багаторазового повторення одних і тих же дій у людини з'являється певна схильність, або готовність до сприйняття і реагування на конкретну зовнішню ситуацію [13].

У вітчизняній психології засновником теорії установки є Д.М. Узнадзе, який визначає її як цілісний стан готовності суб'єкта до певної активності, що обумовлений двома чинниками: потребою особистості та об'єктивною ситуацією, в якій вона знаходиться [3]. Водночас ця готовність людини діяти певним чином у певній ситуації не є усвідомлюваною. Тобто за Д.М. Узнадзе, установка – це цілісний, несвідомий, недиференційований стан, що виникає при зіткненні потреби людини із ситуацією її задоволення [3]. Пізніше О.Г. Асмоловим було здійснено систематизацію установок, відповідно до якої виділяються безпосередні установки практичної поведінки, що виникають в процесі власної діяльності людини (індивідуальні установки), і опосередковані, тобто установки у вигляді готових формул, які є наслідком виховання і навчання [1].

Слід зазначити, що у контексті дослідження взаємозв'язку між діяльністю та установкою, в ієрархічній структурі установчої регуляції, запропонованій О.Г. Асмоловим, смислова установка знаходиться на провідному рівні, що відображає готовність людини до цілеспрямованої діяльності та надає їй стійкий і стабільний характер [1]. Також підкреслюється, що смислові установки можуть бути як усвідомлюваними, так і неусвідомлюваними суб'єктом; вони об'єднують загальну спрямованість діяльності і є орієнтиром для установок нижчих рівнів [13].

Отже, узагальнення різних підходів у дослідженні сутності смислової установки дозволяє визначити її як динамічне утворення смислової сфери особистості, що відображає особистісний сенс, регулює будь-яку діяльність і направляє цю діяльність у бік задоволення особистісних

потреб. Смыслові установки здійснюють стабілізуючий вплив на діяльність, беруть участь у процесі прийняття рішень та здійснюють узгодження установок нижчих рівнів, цілей і мотивів [1; 2]; структурують майбутнє, звільняючи свідомість від необхідності довільного контролю [3; 14]; відповідають за вибірковість, в тому числі, професійного розвитку [15].

Відтак, ґрунтуючись на методології психології установки, ми вважаємо, що саме виникнення установки є психологічним механізмом розвитку професійних деформацій особистості. Це обумовлено тим, що такий специфічний цілісний психічний стан, по-перше, випереджає появу певних фактів свідомості або передує їм; по-друге, визначає зміст психічної діяльності фахівця у певний момент часу; по-третє, спрямовує його свідомості на певну активність [16]. Тобто, не будучи усвідомленою, установка все ж таки є своєрідною тенденцією до певних складових свідомості, основним регуляторним механізмом професійної поведінки фахівця, визначаючи її спрямованість та вибірну активність [3]. Саме тому установка є головним психологічним утворенням, що виникає у взаємодії між потребами людини та ситуаціями, в яких вони актуалізуються.

Основними властивостями будь-якої установки є (за Д.М. Узнадзе [3]):

- іррадіація, тобто розповсюдження установки на різні чуттєві модальності;
- генералізація, що відбувається, коли установка фіксується на всіх співвідношеннях уявлень суб'єкта, а не тільки на уявленнях про певні предмети чи конкретні ситуації;
- позасвідомість природи установки, тобто вона не є змістом свідомості, але впливає на неї, тому протікає поза свідомістю.

Для пояснення психологічного механізму виникнення та розвитку професійних деформацій важливим є розуміння закономірностей формування, актуалізації та угасання установки. Отже, згідно з теорією установки, існують декілька її різновидів [13]:

1) загальна (недиференційована) установка, яка має маловизначений, дифузний характер; виникає ситуативно стосовно великого класу явищ навколишньої дійсності;

2) локальна установка, яка диференціюється в результаті повторень певних ситуацій і стає специфічною для конкретного випадку; може актуалізуватися в діяльності, перетворюючись в актуалізовану смыслову установку, або залишатися латентною, якщо суперечить формально-динамічним характеристикам особистості і наявним обставинами її життя;

3) генералізована (фіксована) установка, яка виникає в результаті багаторазового повторення

певної ситуації, що не тільки активізує, але й фіксує установку.

Готовність суб'єкта діяти з певною установкою залежить, з одного боку, від її міцності, що вимірюється кількістю схожих ситуацій, а з іншого, – від особистісної залученості до ситуації. За високої особистісної значущості установка стає легко збудливою й актуалізується в умовах впливу навіть неадекватних подразників [3].

Враховуючи властивість іррадіації, можна визначити таку динаміку трансформації смыслових установок як механізму розвитку професійних деформацій фахівця: локальна латентна установка за певних умов у певній діяльності кількаразово актуалізується, фіксується та генералізується, завдяки чому трапляється зміна структури особистості, перебудова професійно важливих якостей фахівця, його Я-концепції, аж до її деформацій. Якщо ж локальна латентна установка, навіть за актуалізації в певних умовах не фіксується, не стає генералізованою, то розвиток деформацій не відбувається. Графічно процес трансформації установки подано на рис. 1.

У просторі реальної професійної діяльності провокуючу роль у виникненні професійних деформацій, окрім особистісних передумов, зазвичай відіграють неконструктивні установки. Професійна Я-концепція фахівця являє собою не просто когнітивну схему власної особистості, а й є складною системою смыслових установок. Саме в цьому полягає феномен індивідуального характеру розвитку професійних деформацій особистості, який може бути поясненим через механізм об'єктивації установки.

Згідно з теорією установки, поведінка особистості протікає на двох рівнях – імпульсивному і свідомому [16]. Імпульсивна поведінка визначається фіксованою, генералізованою установкою, що означає втрату критичного, свідомого ставлення до певних об'єктів навколишнього світу і самого себе. В свою чергу, на свідомому рівні поведінки, людина не підкоряється імпульсу, а поводить себе відповідально. Це відбувається завдяки механізму об'єктивації установки, коли людина, протиставляючи себе зовнішньому середовищу (ситуації), починає усвідомлювати дійсність такою, яка вона є, тобто об'єктувати власну поведінку [3]. Таким чином, зріла, розвинена Я-концепція особистості визначається наявністю таких основоположних проявів, як усвідомленість і здатність до об'єктивації.

Відтак, використовуючи термінологію психології установки, зазначимо, що виникнення професійних деформацій фахівця пов'язане з фіксацією та генералізацією установки на певний тип професійної поведінки, який формується під впливом: особливостей професійної діяльності,

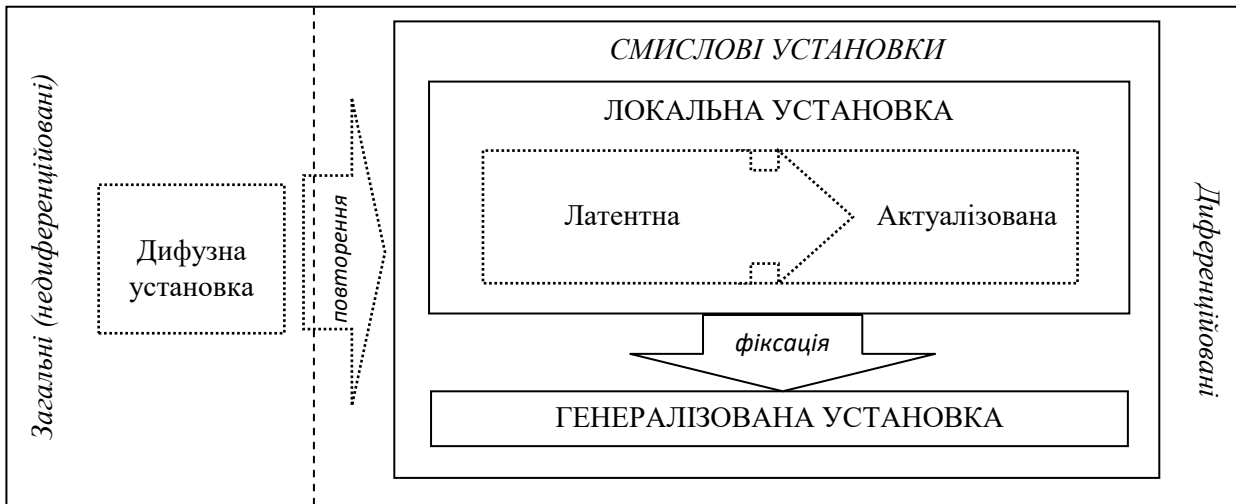

Рис. 1. Трансформація установки

тривалого емоційного напруження, пов'язаного з певною професійною ситуацією, або необхідністю постійної саморегуляції і корекції власних психічних станів під час виконання професійних функцій.

Так, на початку професійної діяльності при наявності в структурі особистості певних індивідуально-психологічних особливостей (наприклад, низька стресостійкості і фрустраційна толерантність тощо) виникають локальні смислові установки, які одразу стають актуалізованими і проявляються в поведінці як певні ознаки професійних деформацій особистості. Якщо фахівець первинно не має схильності до розвитку деформацій, тоді локальні смислові установки залишаються латентними і будуть проявлятися у поведінці тимчасовими негативними психічними станами, ситуативними реакціями на стрес тощо. Проте, надалі, в умовах постійної реалізації професійних функцій під впливом чинників професійного середовища відбувається фіксація локальних актуалізованих установок та перетворення їх на генералізовані, що і є професійними деформаціями особистості.

Основним механізмом переходу від локальної (латентної чи актуалізованої) смислової установки до генералізованої є фіксація через повторення, – тобто фіксація поведінкових реакцій особистості (при умові постійної реалізації професійних функцій) на дію зовнішніх і внутрішніх чинників, що детермінують особистісно-професійний розвиток (див. рис. 2).

Саме так, на наш погляд, відбувається становлення та розвиток професійних деформацій особистості, які, згідно із властивістю іррадіації установок, обумовлюють зміну цілісної Я-концепції фахівця (на професійному і особистісному рівнях). Тобто, розвиток професійних деформацій

особистості пов'язаний з виникненням локальних смислових установок, їх фіксацією в професійній діяльності та перетворенням у генералізовану установку як професійну деформованість особистості, що призводить до викривлення (спотворення) професійної Я-концепції.

Гальмування розвитку професійних деформацій можливе знову ж через процес об'єктивації установки, тобто вихід особистості на такий рівень психічної активності, коли вирішення нових, більш складних завдань вимагає використання активних форм психічної діяльності (мислення та волі). Об'єктивація характерна не тільки для локальних смислових установок; їй підкоряються, що є дуже важливим, і фіксовані (генералізовані) установки. Вони теж можуть суттєво змінитися, але для цього необхідні більш або менш різкі зміни умов навколишнього середовища людини, тобто зміни, які виходять за межі повсякденного перебігу життя особистості.

Висновки. Таким чином, професійні деформації, є складним за структурою і механізмом формування особистісно-професійним явищем, в основі якого лежить закріплення під впливом професійної діяльності негативних якостей особистості, що поступово (в ситуації тривалого перебування в професії) через фіксацію і генералізацію деструктивної установки змінює систему мотивів, цінностей, особистісних характеристик і професійних смислів фахівця. Тобто, фіксація і генералізація деструктивної смислової установки призводить до того, що, влітаючись в особистісні структури, професійні деформації починають спотворювати професійну Я-концепцію, знижують ефективність і якість праці, порушують процес міжособистісної комунікації.

В свою чергу, гармонійна Я-концепція особистості виступає потенційним захисним меха-

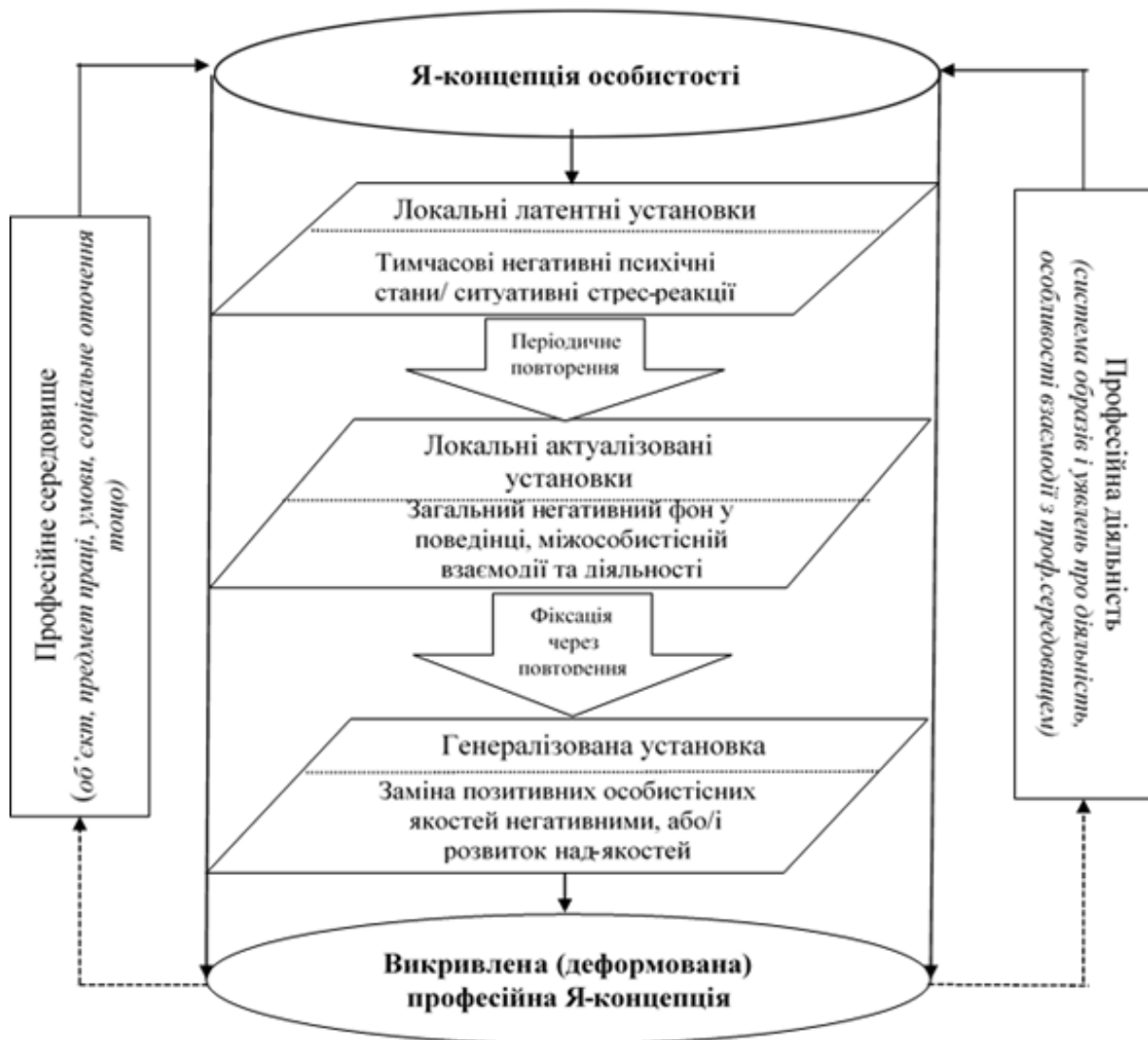

Рис. 2. Модель деформації (викривлення) професійної Я-концепції

нізмом від порушень психологічного здоров'я та цілісності особистості; здійснює постійну інтрапсихічну превентивну і корекційну функції; забезпечує своєчасне розпізнання негативних

установок через постійний самоаналіз та рефлексію фахівцем власного Я й тих змін, що з ним відбуваються; гальмує деформувальний вплив професійної діяльності на особистість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Асмолов А.Г. По ту сторону сознания: методологические проблемы неклассической психологии. Москва : Смысл, 2002. 480 с.
2. Леонтьев Д.А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности. 2-е испр. изд. Москва : Смысл, 2003. 438 с.
3. Узнадзе Д.Н. Теория установки. Санкт-Петербург : «Питер», 2001. 416 с.
4. Дружилов С.А. Психология профессионализма человека: интегративный подход. *Вестник Красноярского государственного университета. Гуманитарные науки*. 2004. Вып. 6. С. 170–176.
5. Чемодурова Ю.М. Реализация технологии преодоления профессиональных деформаций психологов у системе післядипломної освіти. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2020. Вип.4. С. 79–85.
6. Дружилов С.А. Профессиональные деформации как индикаторы дезадаптации и душевного неблагополучия человека. *Сибирский педагогический журнал*. 2010. № 6. С. 171–178.
7. Зеер Э.Ф., Сыманюк Э.Э. Психология профессиональных деструкций: учебное пособие для вузов. Москва : Академический Проект, 2005. 240 с.

8. Коқун О.М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: монографія. Київ : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2012. 200 с.
9. Моцонелідзе І.О. Диференціація понять «емоційне вигорання» та «професійна деформація» в діяльності працівників органів внутрішніх справ. *Проблеми сучасної психології: зб. наук. праць КПНУ ім. Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПНУ*. 2010. Вип. 8. С. 736–745.
10. Орел В.Е. Синдром психического выгорания личности. Москва : Институт психологии РАН, 2005. 330 с.
11. Циба Н.В. Професійне самовизначення та феномен професійної деформації психологів. *Збірник наук. праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2010. № 2. С. 145–149.
12. Психология труда: учеб. для студ. высш. учеб. заведений / под ред. проф. А.В. Карпова. Москва : ВЛАДОС-ПРЕСС, 2005. 350 с.
13. Юріна Ю.І. Феномен установки у психологічних теоріях. *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія*. Вип. 54, 2016. С. 261–269
14. Братусь Б.С. Аномалии личности. Психологический подход. Москва : Никея, 2016. 912 с.
15. Алимов А.А. Специфика становления смысловой профессиональной установки в учебной деятельности студентов-психологов. *Вестник ЮУрГУ. Серия «Психология»*. 2015. Т. 8, № 3. С. 44–50
16. Матеюк О.А. Д.М. Узнадзе про установку як одну з ключових категорій психології впливу. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2005. Вип. 3. Ч. 2. С. 1–8.

REFERENCES

1. Asmolov A.G. (2002) Po tu storonu soznaniya: metodologicheskie problemy neklassicheskoy psihologii [Beyond consciousness: methodological problems of non-classical psychology]. Moskva : Smysl [in Russian].
2. Leont'ev D.A. (2003) Psihologiya smysla: priroda, stroenie i dinamika smyslovoj real'nosti [The psychology of meaning: the nature, structure and dynamics of meaningful reality]. 2-e izd. Moskva : Smysl [in Russian].
3. Uznadze D.N. (2001) Teoriya ustanovki [Theory of attitude]. Sankt-Peterburg: «Piter» [in Russian].
4. Druzhilov S.A. (2004) Psihologiya professionalizma cheloveka: integrativnyj podhod. [Psychology of human professionalism: an integrative approach]. *Vestnik Krasnoyarskogo gosudarstvennogo universiteta. Gumanitarnye nauki*, 6, 170–176 [in Russian].
5. Chemodurova Yu.M. (2020) Realizatsiia tekhnologii podolannia profesiinykh deformatsii psikhologiv u sistemi pisliadyplomnoi osvity [Implementation of technology of overcoming psychologists' professional deformations in the system of postgraduate education]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Seriya «Psykhologichni nauky»*, 4, 79–85 [in Ukrainian].
6. Druzhilov S.A. (2010) Professional'nye deformacii kak indikatory dezadaptacii i dushevnogo neblagopoluchiya cheloveka [Professional deformations as indicators of misadaptation and a person's mental ill-being]. *Sibirskij pedagogicheskij zhurnal*, 6, 171–178 [in Russian].
7. Zeer Je.F., Symanjuk Je.Je. (2005) Psihologija professional'nyh destrukcij: uchebnoe posobie dlja vuzov [Psychology of professional destruction]. Moskva: Academic Project [in Russian].
8. Kokun O.M. (2012) Psykholohiia profesiinoho stanovlennia suchasnoho fakhivtsia [Psychology of professional development of a modern specialist]: monohrafiia. Kyiv : DP «Inform.-analit. ahentstvo» [in Ukrainian].
9. Motsonelidze I.O. (2010) Dyferentsiatsiia poniat «emotsiine vyhorannia» ta «profesiina deformatsiia» v diialnosti pratsivnykiv orhaniv vnutrishnikh sprav [Differentiation to understand “emotional burnout” and “professional deformation” in the scope of the professional organs of internal reference]. *Problemy suchasnoi psykholohii: zb. nauk. prats KPNU im. Ivana Ohiiienka, Instytutu psykholohii im. H.S. Kostiuka NAPNU*, 8, 736–745 [in Ukrainian].
10. Orel V.E. (2005) Sindrom psihicheskogo vygoraniya lichnosti [Mental burnout syndrome]. Moskva : Institut psihologii RAN [in Russian].
11. Tsyba N.V. (2010) Profesiine samovyznachennia ta fenomen profesiinnoi deformatsii psikhologiv [Professional self-determination and the phenomenon of psychologists' professional deformation]. *Zbirnyk nauk. prats Khmelnytskoho instytutu sotsialnykh tekhnologii Universytetu «Ukraina»*, 2, 145–149 [in Ukrainian].
12. Psihologiya truda: ucheb. dlya stud. vyssh. ucheb. zavedenij (2005) [Psychology of work: a study guide] / A.V. Karpov (Ed). Moskva: VLADOS-PRESS [in Russian].

13. Yurina Yu.I. (2016) Fenomen ustanovky u psykhologichnykh teoriiakh [The phenomenon of mindset in psychological theories]. *Visnyk KhNPU imeni H.S. Skovorody. Psykholohiia*, 54, 261–269 [in Ukrainian].
14. Bratus' B.S. (2016) Anomalii lichnosti. Psihologicheskij podhod [Personality anomalies. Psychological approach]. Moskva : Nikeya [in Russian].
15. Alimov A.A. (2015) Specifika stanovleniya smyslovoj professional'noj ustanovki v uchebnoj deyatelnosti studentov-psihologov [The specifics of making of notional professional attitude in studying activity by students-psychologists]. *Vestnik YUUrGU. Seriya «Psihologiya»*, 8 (3), 44–50 [in Russian].
16. Mateiuk O.A. (2005) D.M. Uznadze pro ustanovku yak odnu z kliuchovykh katehorii psykhologhii vplyvu [D.M. Uznadze about attitude as one of the key categories of psychology of influence]. *Problemy ekstremalnoi ta kryzovoi psykhologhii*, 3 (2), 1–8 [in Ukrainian].